

УДК 343.9

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ОБ'ЄКТИВНИХ ПРИЧИН ЗЛОЧИННОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Музика В.В.

Білоцерківський центр підвищення кваліфікації персоналу
Державної кримінально-виконавчої служби УкраїниDOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2018-12-64-49>

У статті проведено кримінологічний аналіз об'єктивних причин злочинності в Україні на сучасному етапі її розвитку. Наведено визначення поняття «причини злочинності». Здійснено узагальнений аналіз критеріїв за якими класифікують причини злочинності. Визначено, які негативні фактори здійснюють найбільш значний вплив на криміногенну ситуацію в Україні. Проведено дослідження того, як негативні фактори соціально-економічного та політичного характеру впливають на структуру і динаміку злочинності в Україні.

Ключові слова: причини злочинності, детермінанти злочинності, криміногенна ситуація, негативні фактори, протидія злочинності, структура злочинності, динаміка злочинності.

Постановка проблеми. Проблема причин злочинності є однією із найбільш вагомих та актуальних, і чи не найскладніших з усіх проблем, що розглядаються в кримінологічній науці. Її важливість обумовлюється тим, що розкриття причин злочинності, дає можливість суспільству і державі належним чином реагувати на них, нейтралізуючи або зменшуючи їх негативний вплив. Знання причин злочинності надасть змогу виробити механізми протидії їй.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання причин злочинності в українському суспільстві розглядалися у працях багатьох вітчизняних учених, таких як: В.В. Голіна, Б.М. Головкін, І.Б. Медицький, В.І. Борисов, О.М. Бандурка, М.В. Костицький, О.Л. Тимчук, В.М. Трубніков, М.Г. Вербенський, С.Ф. Денисов, О.М. Джужа, А.П. Закалюк, В.С. Зеленецький, О.М. Костенко, О.М. Литвак, Д.О. Назаренко, М.І. Мельник, І.С. Яковець, В.І. Шахун та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значний обсяг наукових праць, присвячених даній проблематиці, ще чимало аспектів залишаються недостатньо вивченими. Зокрема, більшість наукових досліджень даного питання були проведені ще до 2014 року, і на даний час вони вже є дещо застарілими, адже з того моменту

політико-економічна ситуація в нашій державі зазнала значних змін.

Мета статті – дослідження та виявлення основних причин злочинності в Україні, та їх впливу на структуру і динаміку злочинності в нашій державі.

Виклад основного матеріалу. У науковій літературі не має єдиного підходу, щодо розуміння поняття «причини злочинності».

Так, Н.Ф. Кузнецова вказує, що «причини злочинності – система соціально-негативних, з точки зору пануючих суспільних відносин, явищ і процесів, що детермінують злочинність як свій наслідок. До причин злочинності вона відносить соціально-психологічні детермінанти, які включають елементи економічної, політичної, правової, побутової психології на різних рівнях суспільної свідомості» [6, с. 44].

М.Д. Шаргородський зазначає, що «причинами злочинності є ті активні сили, які своєю дією обумовлюють її існування» [7, с. 30].

На думку І.Б. Медицького «причинами злочинності є певна система негативних для держави соціальних явищ, які детермінують злочинність як свій наслідок» [3, с. 12].

Тому, перед тим як безпосередньо переходити до розгляду причин злочинності в Україні, потрібно визначитися що ж розуміється під даними поняттями.

Так, можна визначити, що «причини злочинності – це певна система негативних соціальних факторів, що породжують поширення злочинності».

У кримінологічній літературі існує досить велике число критеріїв за якими класифікують причини злочинності.

Так, наприклад, М.М. Бабаєв поділяє причини злочинності на економічні, демографічні, ідеологічні та деякі інші [8, с. 18].

На думку В.М. Кудрявцева, причини злочинності поділяються на об'єктивні, суб'єктивні та об'єктивно-суб'єктивні [9, с. 125].

В свою чергу Б.М. Головкін виділяє причини злочинності, які існують в економічній, політичній, управлінській та соціальній сферах суспільного життя [4, с. 107].

Існує досить багато різних підходів до класифікації причин злочинності, одні з них чимось погоджуються між собою, інші навпаки суперечать одна одній. Однак найбільш поширеним та обґрунтованим залишається поділ причин злочинності за сферами суспільного життя.

Переходячи до безпосереднього розгляду причин злочинності в Україні, спочатку можна виділити фактори економічного характеру, що породжують злочинність.

Протягом останнього десятиліття ВВП України досить суттєво скоротився. Так, у 2009 році ВВП України у порівнянні з попереднім роком скоротився на 15,1%, потім він почав дещо відновлюватися, але не досить суттєво, наприклад, у 2010 році ВВП збільшилось на 4,1% у порівнянні з попереднім роком, у 2011 на 5,4%, у 2012 на 0,2%, у 2013 році ВВП залишилось майже без змін, а от із 2014 року знову почалося стрімке падіння, в цьому році ВВП України скоротилося на 6,6% у порівнянні з попереднім роком, а у 2015 – скоротилося на 9,8%, у наступні роки воно знову почало повільно підніматись, у 2016 ВВП збільшилось на 2,4%, у 2017 на 2,5%, за 2018 рік збільшилось на 3,5% у порівнянні з попереднім роком. Тобто, як ми бачимо ВВП України за останні десять років зменшилось на 13,6%, що досить сильно вдарило по економіці країни.

Спостерігаються також значні темпи спаду обсягів виробництва промислової продукції і товарів народного споживання.

Протягом останніх років простежується істотне підвищення споживчих цін. Наприклад, за 2017 рік споживчі ціни збільшились майже на 15%. Також за 2017 рік ціни на електроенергію збільшились на 28%, а ціни на опалення на 3%.

Відбулося часткове знецінення грошових заощаджень у національній валюті, викликане підвищенням курсу долара. Так, станом на липень 2014 року долар коштував близько 12,5 гривень, а от станом на липень 2015 року він уже коштував близько 23 гривень, на сьогодні долар коштує вже близько 28 гривень.

Також, характерною рисою національної економіки є кримінальний мо-нополізм на найбільш прибуткові сфери суспільного виробництва (банківський сектор, паливно-енергетичний і гірничо-металургійний комплекси, хімічна промисловість, машинобудування, торгівля, фармацевтична промисловість). На підтримку вказаних секторів економіки йде досить велика частка міжнародних інвестицій, дотацій із держбюджету, видаються

міжнародні кредити під гарантії уряду, запроваджуються програми пільгового оподаткування. Працювати на ринках фінансів, товарів і послуг створених зазначеними галузями виробництва, можуть лише суб'єкти господарювання і підприємці, пов'язані із органами державної влади родинними та корупційними зв'язками [4, с. 108].

Одним із найбільш значних соціальних факторів, що породжує злочинність є безробіття. За офіційною статистикою Міністерства фінансів України рівень безробіття на 2017 рік складає 9,9%. Але, насправді рівень безробіття є дещо вищим, адже, багато людей, які вважаються працюючими, фактично перебувають у довготривалих неоплачуваних відпустках або працюють неповний робочий тиждень. Тобто, як ми бачимо значна частина населення залишається безробітною, і не є виключенням те, що людина, яка залишилася без необхідних засобів до існування та нормальних життєвих умов, може вдатися до вчинення злочинів.

Розшарування суспільства, також, породжує злочинність. Для України є характерним те, що середній клас є досить малочисельним, більшість же населення поділяється на бідних і багатих. Ще, прослідковується негативна тенденція того, що багаті поступово все більше нарощують свої багатства, а бідні все біднішають.

За даними Державної служби статистики України в 2017 рік рівень бідності серед працюючих склав 18,8%; рівень бідності серед осіб пенсійного віку (непрацюючих) склав 24,6%; рівень бідності серед дітей віком 0-17 років склав 32,5%; рівень бідності серед осіб віком 16-19 років склав 27,8% [2, с. 16].

Причинами злочинності, також, виступають фактори політичного характеру. У 2014 в Україні відбулися серйозні політичні зміни. Політична нестабільність негативно впливає на економічні відносини та на рівень життя і матеріальне забезпечення людей та їх правову і соціальну захищеність.

Злочинність, викликана політичними конфліктами, є реальністю, і не тільки у вигляді злочинів проти основ національної безпеки чи злочинів проти виборчих прав громадян, а і як наслідок політичних, в тому числі міжнаціональних зіткнень, що тягнуть за собою загальнокримінальні злочини (розбої, грабежі, крадіжки, вбивства) [3, с. 85].

Неефективна діяльність влади, також, породжує злочинність, вона проявляється у непослідовній державній політиці. Взяти, приміром, правову політику, виражену у системі національного законодавства. Низька якість законодавчої бази, перманентні зміни, доповнення та скасування діючих нормативно-правових актів, багато прогалин і протиріч, надмірна кількість підзаконних нормативних актів – свідчать про нестабільність національного законодавства та низьку ефективність правового регулювання, як такого [4, с. 109].

Криміногенну ситуацію в державі ускладнює збройне протистояння на сході країни, що призводить до витоку в незаконний обіг з території проведення АТО зброї. Так, у 2017 році було зареєстровано 7855 злочинів, пов'язаних з незаконним поводженням зі зброєю, що є на 29% більше у порівнянні з попереднім роком. Загалом, у 2017 році з незаконного обігу було вилучено 2,4 тис. одиниць вогнепальної, 2,2 тис. гранат, 72 вибухових пристроїв, 240 тис. набоїв [1, с. 7].

Війна на сході країни, також, призвела до вимушених переселенців з Луганської та Донецької областей до інших регіонів України. Звісно ж, що не всі ці люди змогли нормально влаштуватися на новому місці. В умовах коли людина втратила свій дім та майно, а на новому місці їй не вдається адаптуватися та знайти собі роботу, то не дивно, що вона може стати на злочинний шлях, щоб прогодувати себе та свою сім'ю.

Національна поліція України серед факторів, що впливають на криміногенну ситуацію в державі, також, визначає такі: низький відсоток обрання судами підозрюваним у вчиненні злочинів (розбої, пограбування, незаконні заволодіння транспортними засобами, ДТП зі смертельними наслідками, тощо) запобіжних заходів у вигляді тримання під вартою та пропорційне зменшення кількості осіб, які відбували покарання в місцях позбавлення волі [1, с. 7]. Зокрема, у 2013 році покарання у місцях позбавлення волі відбувало понад 147 тис. осіб, а вже у 2015 цей показник скоротився майже вдвічі до 73 тис., станом на 1 липня 2018 року цей показник зменшився до 56,6 тис.

Ще одним фактором, що погіршує криміногенну ситуацію в державі є так званий «Закон Савченко», який передбачає зарахування терміну попереднього ув'язнення в строк відбування покарання за схемою, коли один день у слідчому ізоляторі прирівнюється до двох днів у в'язниці. Даний Закон набрав чинності 24 грудня 2015 року і діяв до червня 2017 року. Згідно з цим Законом підлягало звільненню 39,4 тис. осіб, з яких від подальшого відбування покарання фактично звільнено 10,4 тис. засуджених. Із зазначеної кількості звільнених 1587 осіб викрито в учиненні злочи-

нів, з них 54 – за умисне вбивство, 34 – нанесення ТТУ, 25 – згвалтування, 1563 – крадіжки, 296 – грабежі, 127 – розбої, 78 – шахрайство, 29 – хуліганство та ін. [1, с. 7].

Серед факторів, що впливають на поширення злочинності, ще потрібно виділити підвищення рівня наркоманії в країні. Взаємозв'язок наркоманії зі злочинністю полягає в тому, що наркоманія спонукає до вчинення тяжких корисливих злочинів, породжує злочинний бізнес – наркобізнес, один з різновидів організованої злочинності (це й незаконне виробництво, перевезення, збут наркотичних речовин). Особи, що зловживають наркотичними засобами, часто й самі стають жертвами злочинів [5, с. 261]. Так, у 2017 році в Україні було зареєстровано понад 27 тис. наркозлочинів, що є на 25% більше у порівнянні з попереднім роком.

Є й інші фактори, що призводять до поширення злочинності, але саме вищеперераховані здійснюють найбільш значний вплив на криміногенну ситуацію в Україні.

Висновки. Як ми бачимо злочинність не існує сама по собі, жодна людина не народжується злочинцем, вона ним стає під впливом певних негативних факторів, будь то проблеми в економіці країни чи збройний конфлікт, все це в сукупності призводить до того, що людина стає на злочинський шлях. Повністю побороти злочинність практично не можливо, але ж можна суттєво знизити її рівень, для цього потрібно боротися не з її наслідками, а викорінювати саме причини злочинності. Для того, щоб покращити криміногенну ситуацію в Україні, першочергово потрібно вирішувати її соціально-економічні та політичні проблеми.

Список літератури:

1. Звіт про діяльність Національної поліції України за 2017 рік. – Київ: Національна поліція України, 2018. – 17 с. URL: https://www.npu.gov.ua/assets/userfiles/files/zvity/Zvit_NPU_2017_text+grafic.pdf (дата звернення: 20.09.2018).
2. Основні показники рівня життя населення у січні-липні 2018. – Київ: Міністерство соціальної політики України, 2018. – 17 с. URL: <https://www.msp.gov.ua/files/monitoring/01-072018.pdf> (дата звернення: 26.09.2018).
3. Медицький І.Б. Вплив соціальних факторів на злочинність в умовах становлення незалежної Української держави. – м. Івано-Франківськ, 2007 – 214 с.
4. Головкін Б.М. Загальна характеристика детермінантів злочинності в Україні / Б.М. Головкін // Форум права. – 2014. – № 1. – С. 106-111.
5. Кримінологія. Навч. посіб. / Ю.Ф. Іванов, О.М. Джужа. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2006. – 264 с.
6. Кузнецова Н.Ф. Проблемы криминологической детерминации. – М., 1984. – 238 с.
7. Преступность и ее предупреждение (Сборник статей) / Под ред. Н.П. Кена, М.Д. Шаргородского. – Ленинград: Издательство Ленинградского университета, 1971. – 224 с.
8. Бабаев М.М. Причины преступности и меры борьбы с ней. – М., 1974. – 162 с.
9. Кудрявцев В.Н. Причины правонарушений. – М., 1976. – 285 с.